

LATVIJAS MĒRĶIS TURPMĀKIEM 20 GADIEM

AIM OF LATVIA FOR NEXT 20 YEARS

Anotācija

Raksta mērķis ir parādīt „trekno gadu” galvenos finanšu cēloņus un sekas, kritiski novērtēt Latvijas iekšējo resursu praktisku izmantošanu kā pamatu pārejai uz ražošanas biznesu un darba tikumu ilgtermiņā. Raksts pierāda nepieciešamību diferencēt spekulatīvo un ražošanas biznesu. Raksts dod praktiskus priekšlikumus iekšējo resursu mobilizācijai caur iekšējiem aizņēmumiem, lai sekmētu pāreju no spekulatīvā uz ražošanas biznesu.

Atslēgvārdi: spekulatīvais bizness, ražošanas bizness, Latvijas mērķis, banku likumdošanas pilnveidošana.

Abstract

The aim of the article is to present some main financial causes and effects of „bubble economy”, critically evaluate the utilization of Latvian internal financial resources as a base for transfer to production economy and work morale in long term. The article provides practical solutions on mobilising Latvian internal financial resources through internal borrowing in order to facilitate transfer from speculative to production type economy.

Keywords: speculative economy, production economy, aim of Latvia, improvement of banking legislation.

Jānis STRAZDIŅŠ

Dr.oec., docents,
vadošais pētnieks,

Rēzeknes Augstskolas
Latgales tautsaimniecības

pētījumu institūts

Tālrunis: +371 29471370

E-pasts: strazdins.J@gmail.com

Ievads

Dažādi sabiedrības pārstāvji ir izteikušies, ka Latvijai nav mērķa ilgākam laika periodam, it īpaši tādas runas arvien biežāk izskan ekonomiskās, politiskās un morālās krīzes apstākļos.

Rakstniece Nora Ikstena laikrakstā „Diena” 2009. gada 5. marta 4. lpp., piemēram, raksta: „Runas par valsts vīziju, ar kuras nepieciešamību neskaitāmas reizes gadiem tika klauvēts pie politisko partiju durvīm, netika ņemtas par pilnu” ... „krīzes apstākļos valsts vīzija vispār būtu unikāla. Derīga arī labākiem laikiem, ja tādi pēkšņi nāk. Bet šādu vīziju diemžēl nevar radīt pašreizējās partijas, kas savā starpā sashēmojušās līdz valsts aptumsumam... Latvija patlaban ir aizslēgta, bet atslēga vēl nav nolauzta.”

Atceros, diskutējot ar Imantu Ziedoni Latvijas Kultūras fonda dibināšanas laikā, viņš izteicās, ka kādā savā jaunības posmā ir domājis par ekonomista profesiju. Viņa ekonomista talants, manuprāt, parādījās viņa darbā „Kurzemīte”. Mūsu politiķi un viņu padomdevēji ir labi shēmotāji, taču diemžēl vāji ekonomisti. Valdībā un Saeimā labu ekonomistu un finansistu ir ļoti maz, bet tie, kas tādi ir, ļāvuši sevi ievirzīt galvenokārt spekulatīvā biznesa virzienā. Pāriet uz ražošanas atbalstu šodien tie spēj tikai vārdos. Gadiem pašu austais spekulatīvā biznesa tīkls tiem ir sasējis rokas un kājas.

Raksta mērķis ir parādīt „trekno gadu” dažus galvenos finanšu cēloņus un sekas, kritiski novērtēt Latvijas iekšējo resursu praktisku izmantošanu kā pamatu pārejai uz ražošanas biznesu un darba tikumu ilgtermiņā.

Diskusija un rezultāti

Ja īsi censtos formulēt Latvijas mērķi 20, pat 30 gadiem, tad mērķis būtu pāriet no spekulatīvā biznesa uz ražošanas biznesu. 7,5 miljardu eiro aizdevums var būt tikai neliels solītis uz priekšu šā mērķa sasniegšanā. Tajā pašā laikā, ja netiks atrasti pareizie aizdevuma atmaksas avoti, tas mūsu mērķa sasniegšanā būs vairāki soļi atpakaļ.

Latvijas mērķa sasniegšana 20 gados var radīt izpratni par darba tikuma saglabāšanu un Latvijas valstiskās pastāvēšanas vīziju nākotnē.

Kāpēc tomēr izvēlējos mērķim 20 gadus? Un vai viens cilvēks var šādus mērķus izvirzīt? Vai ir kāds pamats ilgtermiņa prognozēm? Ja skatās uz valsti kā ilglaicīgu veidojumu - šāds pamats ekonomikā ir ieteikt valstij veidot sistēmas, izejot no valsts interesēm. Ekonomikā šie procesi ir sarežģīti, kompleksi, nepieciešams ievērot ļoti plašu tieši vai netieši diskusijā iesaistīto personu domas. Kad 1994. gadā publicēju rakstu Neatkarīgajā Čīņā

„Kāpēc nav jāprivatizē Unibanka”¹, mans viedoklis netika ņemts vērā. Un kur teikts, ka viedoklis vispār ir pareizs? To var noteikt ne tikai diskusijā iesaistītās personas. Galvenais soģis ir un paliek laiks. Šodien, kad pārlasu rakstu, tur atspoguļotās problēmas kreditēšanā, naudas apgrozībā un banku darbībā Latvijā ir prognozētas pareizi. Pagājušie 15 gadi ir tikai posms no analizētajām makroekonomiskajām problēmām Latvijā. Ja vēl ņemtu vērā kādus 5 gadus darba rakstā pausto ieteikumu izstrādāšanā, tad ar to varu izskaidrot rakstā noteiktos 20 gadus.

Ja runājam par darba tikumu, tad spekulatīvais bizness visu Latvijas sabiedrību ne bez sekmēm mēģina izsist no šīm tradīcijām, kas latviešus balsta gadu simtus.

Tāpēc interesanti, ka, piemēram, pat ekonomikā pareizus secinājumus vairāk spēj izteikt nevis ekonomisti, bet citu nozaru intelīģences pārstāvji (piem., virsdiriģents I. Teterovskis par progresīvo Iedzīvotāju ienākuma nodokli – TV raidījumā). Tikai caur šo prizmu mēs varam apzināties mūsu galveno mērķi – kas saista visu mūsu darbību 20, 30 un ilgākiem gadiem. Turklāt latviešu kultūrai galvenais nav modernā māksla, bet Latvijas kā valsts pastāvēšana nākotnē. Ja jaunatne to nesapratīs, Latvijas nebūs.

Ņemsim, piemēram, vienu no mūsu kultūras stūrakmeņiem – dziesmu. Simboliska ir J. Mediņa dziesma „Tev mūžam dzīvot, Latvija” (dzejnieka Viļa Plūdoņa vārdi). Pie Brīvības pieminekļa to sajūsmā dziedāja jauniešu kori Latvijas jubilejas 90 gados. Tur skanēja: „Tev mūžam dzīvot Latvijā.” Taču tās ir principiāli atšķirīgas lietas. Ja mēs mūžīgu Latviju pieņemam kā dotu faktu, tad mēs saprotam aicinājumu te mūžam dzīvot. Taču dotajā dziesmā runa nav par tevi, bet tieši par Latviju. Mūsu uzdevums, pirmkārt, ir panākt, lai mūžu mūžos dzīvotu Latvijas valsts. Ja Latvijas jaunatne negādās par Latvijas valsts ilglaicīgu pastāvēšanu, tad mūžam dzīvot Latvijā nesanāks, jo tādas Latvijas vienkārši nebūs. Problēmu par to, ka latvieši atstāj Latviju šodien, esmu aplūkojis darbā „Pasaka par Malēniju”², un uzskatu, ka tā ir īslaicīga problēma. Tās ir spekulatīvā biznesa metastāžu sekas Latvijas saimniecībā.

Spekulatīvais bizness nav nekas unikāls. Tā saknes ir tirgus ekonomikā un pats par sevi tas ir dabīģs tirgus elements. Visā pasaulē spekulatīvais bizness pastāv kopā ar ražošanas biznesu. Kādas ir pareizās proporcijas, par to var diskutēt, bet ir skaidrs, ka ražošanas bizness pasaulē ir nospiedošā pārsvarā. Tas ir valsts ekonomikas uzplaukuma ģenerators un sabiedrības

¹ J. Strazdiņš. Kāpēc nav jāprivatizē Universālā banka. Neatkarīgā Cīņa. 1994. gada. 30. novembris.

² Pasaka par Malēniju. Laiks. 2008. gada 19. janvāris - 25. janvāris, 7. lpp.

labklājības pieauguma pamats. Savukārt spekulācijas ved pie „finanšu piramidām” un ekonomiskām krīzēm. Pastāv sakarība – jo spekulācijas lielākas un ražošana vājāka, jo krīze dziļāka.

Šodien, runājot par Latvijas dižķibelēm, ir modē atsaukties uz pasaules ekonomisko krīzi kā mūsu krīzes pastiprinātāju. Šim uzskatam nevar piekrist. Tieši otrādi, mūsu krīze būtu attīstījusies vēl smagākā formā, ja nebūtu pasaules ekonomiskās krīzes. To var pierādīt, analizējot „burbuļekonomikas” attīstību un tās cēloņus Latvijā. Šiem cēloņiem jāpievērš vislielākā uzmanība, jo šie cēloņi ne par mata tiesu šodien nav likvidēti. Turklāt svarīgi, ka mediju telpā lielākoties analīze ir tikai par krīzes sekām. Par cēloņiem un to novēršanas ceļiem analīze ir pavirša un nepietiekama. Tam ir arī objektīvi cēloņi. Viens no tiem ir, ka ražošanas uzņēmumiem nepieder neviens laikraksts Latvijā! Kaut arī ražotāju balsis sāk vairāk ieskanēties caur esošiem medijiem un ir formāli atbalsti, pagaidām bizness netiek diferencēts un šis atbalsta balss ražošanas biznesam ir kā saucēja balss tuksnesī, bet valsts atbalsts galvenokārt iet spekulatīvā biznesa virzienā un atbalsts ražošanas biznesam tiešā veidā pagaidām ir visai niecīgs.

Mēs esam svētāki par Romas pāvestu, tāpēc ar protekcionismu nenodarbojamies! Un savu morālo šķīstību varam virzīt ar „fui” Francijas, Vācijas, Zviedrijas vai citu, it īpaši veco Rietumeiropas vai pārējo pasaules valstu virzienā, bet paši prognozējam pirmajiem nomirt šinī procesā³.

Kritiķi te man izteiks dziļu un arī zināmā mērā pamatotu pārmetumu, ka, darbojoties līdzšinējo pārmērīgo izdevumu likvidēšanā, veidojam lielu bezdarbnieku skaitu, kas taču ir pamats veidot lētu darbaspēku un celt biznesa konkurētspēju. Tikai jautājums ir – kāda biznesa? Vai tā, kas turpinās pildīt spekulantu makus vai arī atbalstīs ražotājus, kas sekmēs Latvijas kā valsts ilglaicīgu pastāvēšanu.

LTV 1. rīta intervijā š.g. 15. jūnijā B. Fliks norādīja, ka SAS īpašumu ir iegādājies ar kredīta palīdzību, taču nenorādīja, kas ir kredīta nodrošinājuma pamatā – vai pats valsts īpašums, ko viņš pērk?

Tādā pat mērā netiek aizstāvētas arī valsts uzņēmumu intereses. Lai samazinātu valsts administratīvo aparātu, tiek ieteikts veikt funkcionālo auditu. Privātuzņēmēji B. Fliks un P. Šmidre izsakās, ka veikt auditu valsts birokrāti nevarēsot, jo paši sev neko nocirst nevarēs! Šo auditu iesaka veikt profesionālām asociācijām un sociāliem partneriem. Vienlaikus

³ Diena, 2009. gada 1. jūnijs, 11. lpp. Protekcionismā nomirsim pirmie. LPP/LC Eiropas parlamenta saraksta līderis Ivars Godmanis.

privātuzņēmumu biznesmeņi pažēlojās, ka valsts uzņēmumu līgumi ir slepeni. Iznāk, ka slepeni var būt tikai privātuzņēmumu līgumi, citādi konkurence neies pareizā virzienā!

Jautājums par strukturālo reformu veikšanas nepieciešamību, protams, izvirza problēmu par funkcionālo auditu realizēšanu, likumdošanas izmaiņu pamatošanas nepieciešamību un valsts interešu aizstāvēšanu. To var veikt tikai speciāli izveidots institūts – Valsts audits. Tas nav velosipēds, kas no jauna jāizgudro, bet darbojas arī citviet, piemēram, ASV.⁴

Valsts kontrole (VK) un Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB) ir organizācijas, kuru uzdevums ir kontrolēt valsts likumu ievērošanu, tas ir, ravēt nezāles valsts laukā. Likt šīm organizācijām stādīt kokus nozīmē tās pakļaut iznīcībai. Tādi mēģinājumi jau notikuši attiecībā uz VK, par laimi, valsts kontroliere Ingūna Sudraba uz šīs makšķeres nav uzķērusies. Kā bīstamu KNAB darbā var uzskatīt versijas par jaunā vadītāja idejām sākt strādāt likumdošanas jomā. Visus nepadarītos darbus likumdošanā tad varēs pārvēlt uz VK un KNAB pleciem.

Valsts audits ir tā institūcija, kuras nozīme valsts ekonomiskajā attīstībā ir prioritāra. Tās uzdevums ir veikt valsts auditu un izstrādāt priekšlikumus valdībai likumdošanas pilnveidošanā.

Ja runājam par spekulatīvā biznesa uzvaras gājieni Latvijā, tad vispirms jārunā par privatizāciju, kam vajadzēja sociālismā nolaupīto īpašumu atdot tautai. Taču likumus veidoja tā, ka no privatizācijas labumus ieguva tikai ļoti šaurs iedzīvotāju slānis.

Bet labi dzīvot taču grib arī citi ļaudis. Un to taču var veikt uz kredīta rēķina? Zināmā mērā šo vēlmju ātrākai apmierināšanai 1998. gadā tika veidots hipotekāro ķīlas zīmju likums.

Likuma noteikumi atļāva nodarboties ar hipotekāro kredītēšanu Latvijā vairāk nekā 10 bankām. Pēc pasaules vai Eiropas standartiem Latvijas tirgus ir tik neliels, ka hipotekārai kredītēšanai (līdzīgi kā biržas darbībai) te vietas ir ne vairāk kā vienai bankai.

Par resursiem tika izmantoti rezidentu noguldījumi, pamatā uz 0,5-2 gadiem, sindicētie kredīti (arī lielākoties īstermiņa), kā arī nerezidentu noguldījumi. Turklāt šos lētos resursus lielās summās papildināja vietējie noguldījumi uz uzrādītāju (faktiski var uzskatīt, ka šie resursi lielā mērā bankai ir „par brīvu”). Kopā šī sistēma, no vienas puses, dod bankai lielu peļņu, no otras puses – rada ārkārtīgi augstu banku sistēmas risku. Piemēram, sindicēto kredītu, ko saņem bankas no starptautiskiem

⁴ Valsts kontrole un valsts audits. Neatkarīgā, 2005. gada 13. jūlijs, 2. lpp.

sindikātiem, kas izsniegts uz gadu vai pāris gadiem, var nepagarināt, bet hipotekāro kredītu māsaimniecībai uz 20 gadiem taču nevar šajā termiņā piedzīt.

Iepriekš minētais risks ir ļoti liels pat tad, ja nenotiek pasaules globālās finanšu nepatikšanas. Nelabvēlīgo situāciju pastiprināja arī tas, ka minēto daudzu banku konkurencē par klientiem tā banka, kas rīkotos piesardzīgāk, tūlīt zaudētu daļu savu klientu. Rezultātā sākās nejēdzīga sacensība, kurš noķers vairāk „zivju”, t.i., kredītņēmēju. Pats „zivju ķērājs” aizmirst par sava paša risku ilgtermiņā.

Iepriekš minētā nepilnīgā likuma rezultātā tika izveidots tikai primārais hipotekārās kredītešanas tirgus ar nekustamo īpašumu kā kredītešanas objektu. Sekundārais tirgus (kas prasa izveidot hipotekārās kredītešanas ilgtermiņa resursus) tika atstāts pašplūsmai, precīzāk izsakoties, tas vispār netika izveidots.

Rezultātā notika neticami straujš kredītu pieaugums. Nekustamā īpašuma pirkšana un pārdošana ar kredīta palīdzību šādos apstākļos deva fantastisku peļņu, degradēja katru cenšanos vajadzīgu preču un pakalpojumu ražošanā un nodrošināja iekšzemes kopprodukta (IKP) rekordlielu pieaugumu.

Starptautiskā aprītē tas savukārt piesaistīja Latvijai lielas spekulatīvās investīcijas, kas tika galvenokārt virzītas nekustamā īpašuma projektēšanā, celtniecībā, tirdzniecībā un jaunu banku izveidošanā.

Šo procesu rezultātā apgrozībā nonāca lielas liekas naudas masas, kas arī radīja „treknos gadus”. Ja mēs nosacīti „treknos gadus” pieņemtu par 7, tad pavadīti jau 4-4,5 „treknie gadi”, bet dižķibeļe pie visoptimistiskākā scenārija turpināsies vēl 2-3 gadus.

Par mūsu galveno mērķi ir jāizvirza nepieciešamība tikt vaļā no spekulatīvā biznesa un pāriet uz ražošanas un attiecīgo pakalpojumu biznesu. Ja mēs turpināsim balstīt trekno gadu vai „burbulekonomiku”, tad mums budžetā nebūs ieņēmumu, bet spekulatīvais bizness ir daļēji apstājies, un valstij nav ieņēmumu savu normālo funkciju veikšanai. Tagad mēs cenšamies saņemt starptautiskos kredītus 7,5 miljardu eiro apmērā un varam nonākt līdzīgā situācijā, kā Minhauzens apraksta gadījumu turku karā, kad zirga pakalpusē, noslēdzot cietokšņa vārtus, ir nogriezta, bet pie akas tas dzer negausīgi, bez sāta. Aizmugurē ūdens tāpat iztecēja...

Tātad svarīgākais ir mūsu ekonomiku no spekulatīvajām sliedēm pārceļt uz ražošanas sliedēm.

Tēlaini ražošanu var iztēloties kā lokomotīvi, kas saistīta ar rindu vagonu: veselības aizsardzība, zinātne un izglītība, drošība, māksla, darba tikums. Savukārt spekulatīvā vilciena, kurā mēs sēžam šodien, lokomotive ir spekulācijas, vagoni – spekulāciju tīklā saistītie politiķi, spekulatīvajam biznesam pakļautie likumdevēji, shēmotāji, manipulētāji, blefotāji un neprāta morāle. Pārējiem dalībniekiem tiek piedāvāta statista loma, par to atmetot grašus.

Ja mēs runājam par ražošanas biznesu, tad vispirms jāatšķir graudi no pelavām. Valstij svarīgi saprast, kādu preču ražošana un kādi pakalpojumi jāatbalsta. Primārais jautājums – nevis kādas nozares vispirms jāatbalsta, jo jāatbalsta visas tās nozares, kas jau šodien darbojas, kam ir vietējās izejvielas, vietējais noieta tirgus, pēc tam jāsekmē eksporta iespējas.

Fundamentāls ir jautājums par spekulatīvā biznesa nošķiršanu no ražošanas biznesa. Liela kļūda ir runāt par biznesu vispār. Piemēram, ja valsts likumdevēji vienkārši nolemj, ka uzņēmumā reinvestēto peļņu neaplīks ar uzņēmuma ienākuma nodokli, tad tautsaimniecībai tiks izdarīts „lāča pakalpojums”. Spēļu biznesa pārstāvji priekā berzēs rokas, jo samazināsies maksājumi budžetā, bet pieaugs iespējas uzstādīt papildu spēļu automātus un vēl straujāk attīstīt savu spekulatīvo biznesu. Tāpat valstij nevajadzētu īpaši stutēt bankrotam tuvu esošos nekustamo īpašumu projektu attīstītājus, vai – vēl sliktāk – sapņot par turpmākiem „treknajiem gadiem”. Nebūtu prāta darbs traucēt spekulatīvā biznesa investorus atstāt Latviju, bet vajadzētu atbalstīt tos investorus, kuru nodomi ir virzīt ražošanas investīcijas Latvijā un maksāt te nodokļus tāpat, kā tie to dara savās mītņu zemēs.

Lai sasniegtu Latvijas mērķi, nepieciešamas reformas banku sfērā, nodokļu pārstrukturizēšana un valsts iekšējo resursu mobilizācija. Veicot iekšējo resursu mobilizāciju, nedrīkst ignorēt „mazo cilvēku”, kā tas sistemātiski darīts pēdējos 19 gadus.

Attiecībā uz banku sistēmu pirmais uzdevums ir sakārtot likumdošanu banku sfērā. Vispirms jāmaina likums par Latvijas Banku (LB). Līdz šim mēs te redzējām divus galvenos LB uzdevumus – pirmkārt, nodrošināt cenu stabilitāti valstī un, otrkārt, nodrošināt emisijas operāciju sekmīgu izpildi.

Pirmā uzdevuma izpildē LB nav paveicies, tāpēc visas pretenzijas tā virza uz valdību. Faktiski šo uzdevumu var izpildīt, tikai abām pusēm sadarbojoties. Šim nolūkam likumā par LB monetārā politika jāpapildina ar nepieciešamību izstrādāt un realizēt naudas un kredīta politiku. Tāda pati politika jāizstrādā valdībai un jāapstiprina Saeimā.

Ja šāda politika netiks izstrādāta, tad nesekmīgas būs arī emisijas operācijas, kas pasaulē pieņemtas kā galvenais centrālās bankas uzdevums.

Kā notiek naudas emisija Latvijā? Tāpat kā visa ekonomika Latvijā, tās emisija balstās uz spekulatīvā biznesa sliedēm. Pēc būtības naudas emisija ir uzticēta privātajām komercbankām, bet kontrolēt šo procesu uzdeva Finanšu un kapitāla tirgus komisijai.

Šīs tiesības pilnā mērā izmantoja privātās komercbankas, iedarbinot „burbuļekonomikas” ekspansiju un izlaižot apgrozībā vairākus miljardus lieku naudu hipotekārā kredīta nepamatotā pieauguma rezultātā.

Šodien LB prezidents, rokas salicis, lūdzas komercbankām izsniegt uzņēmumiem kredītu, lai segtu naudas deficītu. Taču komercbankas beidzot ir sapratušas, ka nedrīkst izsniegt kredītu bez nodrošinājuma, jo pretējā gadījumā zaudējumus nāksies ciest bankām.

No vienas puses, hipotekāro kredītešanu vajadzētu turpināt, jo bez tā nav iespējamās investīcijas arī ražošanā. No otras puses, bankām šodien intensīvi jādomā, kā piedzīt izsniegtos aizdevumus. Likumdošanas trūkumu šajā jomā saasina arī pamatotās kredītņēmēju pretenzijas pret bankām, kuras izmanto likumīgus un nelikumīgus līdzekļus. Bet likums, kā jau norādīts, Latvijā nepastāv.

Ja nav likuma, tad bankas, izmantojot kvalificētu juristu pakalpojumus, savas priekšrocības izmanto ne tikai kredītešanas sfērā. Piemēram, dažas bankas jau ir paziņojušas, ka pamazām varētu vispār atteikties no kredītešanas kā augsta riska sfēras un pāriet galvenokārt uz operācijām, kur risks ir minimāls. Runa ir par norēķinu operāciju paplašināšanu. Te iezīmējas lielas iespējas palielināt banku peļņu. Runa ir par samaksu par dažādiem komunāliem un citiem maksājumiem. Pie mums nekādi likumi to lielumu pēc būtības nereglamentē, un banku apetīte te aug augumā.

Kā piemēru varu minēt gadījumu, kad man vajadzēja samaksāt medību ieroča atļaujas pagarināšanu viena lata apmērā. Par šo maksājumu banka pieprasīja divus latus un vienu santīmu! Superbirokrāts ieteiks man sēsties tramvajā un meklēt citu lētāku vietu. Taču vēl kas ir interesanti, banku konkurence šajā sfērā ir solidāra – šī samaksa tiek celta visās bankās, pat pats kā valsts iestāde turpina pievienoties bankām.

Šis negatīvais process no patērētāja viedokļa var tikt pārtraukts, tikai nosakot samērīgus maksājuma griestus likumā vai arī iedarbinot valsts komercbanku (piemēram, Parex) konkursa sistēmu ar privātajām komercbankām. Tikai pašā pēdējā laikā sācies konkurss starp

komercbankām, bet tas galvenokārt attiecas uz cīņu par jaunu klientu piesaistišanu.

Kas attiecas uz emisijas operācijām, tad tās nedrīkst veikt, dodot privātām komercbankām daudzmiljonu garantijas. Tas var novest pie „burbulekonomikas” atjaunošanas.

Tāpēc svarīgs uzdevums Latvijas Bankai ir, kaut arī ar lielu novēlošanos, izstrādāt priekšlikumus likumam par hipotekāro kredīšanu. Protams, tas nav viegls uzdevums, bet no tā veikšanas izvairīties nevarēs.

Jūtot naudas plūsmas izsīkumu, LB visu vainu uzveļ valdībai, izvirzīta iespēja ieviest maksājumos talonus.⁵ Taču paanalizējot sīkāk nepamatotās idejas par taloniem un obligācijām, ir jānorāda, ka vairumā gadījumu tie nāk no sociālisma perioda.

Kad iestāsies x stunda, un tā noteikti agrāk vai vēlāk iestāsies, neatkarīgi no tā, saņemsim vai nesaņemsim 7,5 miljardu aizdevuma daļu, tad nevajadzēs izlietot talonus, bet varēs izmantot daudz civilizētākus līdzekļus. Tādi maksāšanas līdzekļi var būt Valsts kases zīmes. Pirmajā republikā Valsts kases zīmes laida apgrozībā Finanšu ministrija (FM), izmantojot Valsts kases pakalpojumus. Tās bija naudas kupīras 5, 10 un 20 latu apmērā. Savukārt Latvijas Banka laida apgrozībā bankas zīmes vai banknotes. Zelts, kas bija galvenais seguma avots, tika sadalīts starp LB un FM. Kases zīmēm var būt arī citi seguma avoti: papildus iepirkts zelts, citu valstu valūta, nekustamie īpašumi u.c.

Ar kases zīmju emisiju maksājumu līdzekļu funkcionēšana iegūst daudz elastīgāku raksturu. Proti, var reaģēt uz tādām parādībām, uz kurām lata darbība šodien nereaģē. Pirmkārt, jau pieminētā nepieciešamība banku likumdošanas pilnveidošanai, kas sekmētu ne tikai LB un valdības darbības pilnveidošanu naudas apgrozībā un kredīšanā, bet arī konkretizētu darbu Māstrihtas kritēriju ievērošanā, pārejot uz ES valūtu - eiro.

Otrkārt, praktiskais jautājums par kases zīmēm ir saistīts ar naudas un kredīta būtības izpratni. Ir zināms, ka nauda pilda vairākas funkcijas. Daļa no tām pārklājas, bet daļai ir pastāvīgs raksturs. Viena no šīm funkcijām ir naudas kā uzkrāšanas līdzekļa funkcija. Pastāv sakarība – jo stabilāka nauda, jo tā labāk pilda šo funkciju. Tas, protams, neveicina patēriņu, jo uzkrāšanas palielinājums samazina naudas daudzumu, ko var veltīt citu funkciju veikšanai.

Treškārt, šādos apstākļos kāds pilsonis iesaka naudu turēt mājās un to vēl sekmē citu pilsoņu ticības zudums kredītam kā modernās naudas

⁵ I. Šteinfelde. Taloni Latvijā mazreāli, bet iespējami. Neatkarīgā 2009. g. 27. maijs 14. lpp.

„pumpim”. Bet ir visai muļķīgi naudas izsusēšanu apgrozībā censties novērst ar pirmā pilsoņa arestu vai ko tamlīdzīgu, jo tas naudas daudzumu nepalielinās.

Kases zīmju laišana apgrozībā nav saistāma ar naudas drukāšanu budžeta deficīta segšanai. Pirmkārt, tā kompensē tikai to naudas iztrūkumu, ko izraisa iepriekš minētie faktori. Otrkārt, kases zīmju daudzumu apgrozībā un to kursu tāpat kā banknotēm nosaka izlaistais banknošu daudzums un naudas apgrozības ātrums.

Pāreja no spekulatīvā uz ražošanas biznesu ir galvenais uzdevums ne tikai ilgtermiņā, bet arī īsā un vidējā termiņā. Svarīgs ir jautājums par valsts atbalstu. Šajā atbalstā svarīga nozīme nav vis palielināt vai samazināt nodokļu slogu vispār. Pēdējie notikumi nodokļu sfērā liecina par to, ka spekulatīvā biznesa ideoloģija un darbība ir iegājusi augstākajā posmā – nodokļu palielinājumu maznodrošinātājiem un pensionāriem ir nolemts būtiski palielināt, ražotāji neiegūst neko, bet jautājums par nodokļiem spekulatīvajam biznesam ir atlikts uz nenoteiktu laiku.

Daži secinājumi gan sāk izkristalizēties, proti, sāk runāt par progresīvo ienākuma nodokli. Taču, lai šo ideju pēc iespējas degradētu, tiek izvirzīti nereāli un pilnīgi absurdi priekšlikumi, piemēram, sākt progresīvā nodokļa maksāšanu jau no 300 latu mēnešalgas.

Par nodokli no dividendēm, kapitālu un nekustamo īpašumu runas ir tikai, lai apmānītu sabiedrību.

Kas attiecas uz Starptautiskā Valūtas Fonda (SVF) piešķirto aizdevumu, tad līdzekļi būtu jāizmanto ne tikai, lai segtu parastos budžeta izdevumus, bet arī, pirmkārt, lai segtu budžeta deficītu tajā daļā, kur pamatbudžets ir notrallinājis sociālā budžeta līdzekļus. Kad šie līdzekļi tiks atjaunoti, to turpmākas izšķērdēšanas aizliegšanai, iespējams, būtu nosakāma krimināla atbildība.

Ja šie 0,8-1 miljards latu nebūtu iztērēti iepriekšējo valdību darbības rezultātā, tad Labklājības ministrija tos varētu investēt vietējos vērtspapīros un nopelnīt 50-60 miljonus latu gadā. Daudzas māmiņu, invalīdu u.c. prasības būtu nodrošinātas neatkarīgi no pastāvošās likumdošanas un valdības iegribām.

Otrkārt, neatlaidīgi jāpanāk, lai vismaz daļu līdzekļu varētu virzīt ražošanas uzņēmumu atbalstam. Treškārt, jāvienojas, kādi būs izsniegtā kredīta atmaksas avoti. No šī trešā faktora ir atkarīgs, vai mēs paši vēlamies saņemt šos kredītus. Citādi sanāk, ka kredīti nav sabiedrības interesēs, bet ir tikai, lai stutētu valdību.

Izsniegtā kredīta avoti ir jāskata Latvijas kā Eiropas Savienības pilntiesīgas locekles kontekstā. Iestājoties tajā, mums, tāpat kā Padomju Savienībā, solīja brālību un vienlīdzību.

Taču šodien, kad mums maksājumi no ES, piemēram, lauksaimniecībā ir gandrīz divreiz mazāki nekā Igaunijai un Lietuvai un 6-8 reizes zemāki nekā vecajām dalībvalstīm, ES solījumus maksājumus sākt izlīdzināt ar 2012. gadu ir jāņem vērā.

Saņemto 7,5 miljardu eiro atmaksu ir jāpieskaņo šo no ES saņemamo papildu maksājumu termiņiem un uz to rēķina arī jānosaka aizdevuma atmaksas termiņi. Savukārt aizņēmēja (Latvijas) pienākumos ietilpst izpildīt aizdevēja prasības par racionālu saimniekošanu, kā to dara citas Eiropas Savienības valstis. Tas būs arī papildu morāls plusiņš Eiropas Savienībai pasaules valstu sadarbības kontekstā.

Taču, ja SVF izšķirsies par aizdevumu piešķiršanas pārtraukšanu Latvijai, tas mums vēl nebūs pasaules gals, jo pastāv arī neizmantoti iekšējie resursi.

Pirmkārt, iepriekš minētā sociālā budžeta pārvēršana no virtuālā (izzagto) stāvokļa uz reālu var dot hipotekārās kredītešanas ilgtermiņa resursus.

Otrkārt, var izlaist hipotekārās ķīlu zīmes tautas masu interesēs. Tādus vērtspapīrus labprāt pirks arī trūcīgie ļaudis, kas sarūpējuši, piemēram, „zārka naudu”. Tie varētu būt vērtspapīri papīra formā ar kuponiem, ko griež divas reizes gadā. Izlaist tos var Valsts kase, bet atmaksu garantē valsts. Pirmajam laidienam ieteiktu 10 % ieņēmumus gadā, bet priekšrocības noteikt mazajiem ieguldījumiem. Atmaksas termiņš, teiksim 10 gadi, bet atdot Valsts kasei un saņemt aizdevumu (zaudējot procentus un samaksājot nelielu soda naudu) var jebkurā laikā.

Otrajam laidienam varētu noteikt 8 % ieņēmumus gadā. Vērtspapīri var tikt izlaisti uz vārda un uz uzrādītāja. Uz vārda tiem būtu praktiska nozīme laukos, kur veci cilvēki būtu pasargāti no zagļiem. Citos gadījumos, kad tie izlaisti uz uzrādītāja, tie var kalpot jebkuros finanšu darījumos kā pilnvērtīgi maksāšanas līdzekļi.

Līdzīga nozīme iekšējiem aizdevumiem varētu būt arī kredītzīmes, ko tāpat brīvprātīgi iegādājas fiziskas un juridiskas personas. Arī tie ir labi pazīstami papīri un tos izmanto konkrētu objektu finansēšanā. Piemēram, Ķeguma spēkstacijas finansēšanas kredītzīmes savā laikā Latvijā radīja tik necerētu atsaucību, ka to izlaišanā priekšrocību deva mazajiem investoriem (25 lati, 100 lati, 1000 lati) un vērtspapīru izlaidums tika sazīmēts jau pirms

noteiktā termiņa un bija jāpārtrauc. Iespējams, ka iepriekš minētos vērtspapirus, saskaņojot ar ES institūcijām, varētu izlaist arī eiro valūtā.

Ja mēs runājam par otrā un trešā līmeņa pensiju fondu līdzekļu organizēšanu, tad noteikumus var izstrādāt tāds, lai šie līdzekļi tiktu pakāpeniski novirzīti tieši Latvijas iekšējās infrastruktūrās un ražošanas biznesa finansēšanai. Tādējādi ar iepriekš minētajām metodēm var panākt, ka ražošanas biznesa vilciens ar iepriekš iezīmētiem vagoniem iet uz Latvijas kā valsts ilglaicīgas pastāvēšanas mērķi.

Īsā un vidējā termiņā tiek sasniegti šādi mērķi:

Pirmais. Tiek ražotas preces un pakalpojumi vietējam tirgum un eksportam, samazinās valsts parāds.

Otrais. Ražotāji no izdzīvošanas vai pusbankrota situācijas (šodien) sāk pelnīt un spēj konkurēt ar pārējiem tirgus dalībniekiem. Tikai tad, ja ražošanas uzņēmumu darbība kļūst rentabla, mēs varam sākt nopietni runāt par inovācijām. Ja ražotājs kā peldētājs knapi turas uz ūdens, tad ir nejēdzīgi tam iespiest rokās ģitāru un likt dziedāt latviešu tautasdziesmas vai pat krievu častuškas. Tad par inovācijām var gudri spriest, tikai ēdot zemeņu torti un piedzerot franču vīnu.

Trešais. Nodokļi ieplūst budžetā, IKP saturs kvalitatīvi izmainās, ražošana spēcīgi velk aiz sevis visus ražošanu uzturošos vagonus.

Ceturtais. Banku bizness no spekulatīvā biznesa (šodien) nonāk normālā stāvoklī, jo rentabla ražošanas uzņēmumu kreditēšana dod bankām peļņu. Banku sfērā var prognozēt trīs ceļus. Viens ir, ka daļa banku bankrotē. Otrs – spekulanti atstāj Latviju, trešais – izdzīvojušās bankas ieņem konkurentu vietu. Pie trešajām var pieskaitīt arī Zviedrijas bankas. Protams, līdz darbības normalizēšanai vajadzēs ciest arī nopietnus zaudējumus. Labas pozīcijas, domāju, iegūs tās bankas, kas sekmēs ražošanas biznesa uzplaukumu Latvijā un necentīsies likt šķēršļus vietējiem ražotājiem par labu savām mītņu zemēm. Tāpēc arī Zviedrija būtu ieinteresēta, lai Latvijā attīstītos ražošanas bizness.

Valdības uzdevums ir visiem spēkiem reāli atbalstīt pašmāju ražotājus, kas dod vislielāko pienesumu budžeta ieņēmumos. Par to pretī ir jāprasa visstingrākā nodokļu maksāšanas disciplīna.

Tikai ražošanas uzņēmumi var dot darbu un maizi bezdarbniekiem, kas šodien strauji vairojas no uzpūsto ierēdņu štatu samazināšanas. Arī mūsu oligarhiem un citiem, kuri ieguldījuši naudu ofšoros vai citviet, var ieteikt to investēt Latvijā. Bažas par ārējo investoru trūkumu, kad tiks normalizēta ražošana, ir pilnīgi nevietā. Te nav un nebūs tā vieta pasaulē, kur trūks gan

ekskursantu, gan ražošanas biznesa pārstāvju. Lai sasniegtu Latvijas mērķi, sabiedrībai vadības grožus būs jācenšas ielikt rokās, kas saprot un atbalsta izvirzītos mērķus.

Literatūras saraksts:

1. LPP/LC Eiropas Parlamenta saraksta lideris Ivars Godmanis, Protekcionismā nomirsim pirmie. Diena, 2009. gada 1. jūnijs, 11. lpp.
2. Pasaka par Malēniju. Laiks. 2008. gada 19. janvāris - 25. janvāris, 7. lpp.
3. Strazdiņš J. Kāpēc nav jāprivatizē Universālā banka. Neatkarīgā Cīņa. 1994. gada. 30. novembris.
4. Šteinfelde I. Taloni Latvijā maz reāli, bet iespējami. Neatkarīgā 2009. g. 27. maijs 14. lpp.
5. Valsts kontrole un valsts audits. Neatkarīgā, 2005. gada 13. jūlijs, 2. lpp.